

TÜRK EDEBİYATINDA MÜLEMMMA ŞİİRİN YERİ VE BAZI MÜLEMMMA ŞİİR ÖRNEKLERİ

الملمعات في الادب التركي ومكانته الشعرية (الملمعات
الشعرية) (أهمودجا)

Macaronic Poetry in Turkish Literature and Its poetic Value (Macaronic Poetry as an Example)

أ.م.د. زياد طارق عبد الجبار جواد^(*)

Doç.Dr. Ziyad Tariq ABDULJABBAR

drziyad@colang.uobaghdad.edu.iq

<https://orcid.org/0000-0001-9271-899X>

الملخص

هي مهارة شعرية وذوق نرى الكثير من الأمثلة عليه في الأدب التركي، وخاصة في فرع الأدب الديوان. يطلق عليه كتابة اشطر ابيات من قصيدة أو جزء من الاشطر البيت الشعري وبلغات مختلفة. وبهذه الطريقة، فإن القصيدة التي تحتوي على أبيات مكتوبة بلغات مختلفة تسمى شعر الملمعات، ويسمى في الأدب الغربي بشعر التلميع (macaronic poem). خاصة في فئة أدب الديوان، صادفنا المزيد من الأمثلة على قصائد الملمعات، وكتبت قصائد تستخدم فيها اللغات العربية والفارسية واليونانية جنبا إلى جنب مع التركية في أدب الديوان. بعد اعلان مرسوم التنظيمات، والذي أعلن في الفترات الأخيرة من الإمبراطورية العثمانية ويسمى أيضا Gülhane Hatt-ı Hümayunu (أي بمعنى اعلان مرسوم الاصلاحات في ساحة كول خانه)، تمت إضافة الفرنسية إلى هذه اللغات التي كتبت بها قصائد الملمعات. لذلك، تطورت وتوسعت مجموعة اللغات من قصائد الملمعات المستخدمة في الأدب التركي.

(*) جامعة بغداد / كلية اللغات / قسم اللغة التركية

من الضروري جدا للشعراء الذين يلقون أو يكتبون الشعر بأسلوب "الملمع" أن يتقنوا جيدا الشعر والأدب واللغة بالإضافة إلى إتقانهم وكفاءتهم في اللغات الأجنبية ذات الصلة، مع مراعاة الشعر الذي سيكتبونه. بمعنى آخر، لا يكفي معرفة لغات أخرى لكتابة قصائد الملمعات. ان للشاعر الفارسي الشهير سعدي شيرازي؛ مشهورا بكتابة الملمعات الشعرية الفارسية والعربية وكذلك فان الشعراء جلال الدين الرومي، وملا كامي، وحافظ شيرازي، علاوة الى انهم صوفيون مشهورون، فانهم اتقنوا كتابة شعر الملمعات من الفارسية الى العربية والفارسية الى التركية. لا تحتوي القصائد على نظم محددة أو قاعدة تطبيقية ثابتة.

ومع ذلك، عندما يتعلق الأمر بقصائد الملمعات، فإن شعراء الأدب الفارسي والتركي، وهما أهم لغتين أدبيتين، كتبوا شعر الملمعات المعني في الغزل وأحيانا بأسلوب القصيدة. نبدأ دراستنا بهذا الملخص الشامل. بعد ذلك، شرح انواع الشعر في الأدب التركي، سيتم تقديم شرح شامل حول قصائد الملمعات. بعد ذلك، سيتم النظر في تاريخ شعر الملمعات في الأدب التركي، وأخيرا، سيتم إعطاء بعض قصائد الملمعات الشهيرة كأمثلة.

الكلمات المفتاحية: الملمعات، التلميع، شعر، اشعار الملمعات، الادب، لغات الادب التركي، اللغة التركية، اللغة العربية، اللغة الفارسية، العاطفة، الادب المكتوب، موارد اللغة، ادب الديوان، الديوان. **كلمات مفتاحية:** قصائد الملمعات، الأدب التركي.

Abstract

The Macaronic poem is a poetic skill as well as a taste that widely exists in Turkish literature especially in Divan Literature branch. It is called when a poet writes a line of poem or a small part of it in different languages. In this respect, the poem that contains several lines written in different languages is called a Macaronic poem as it is known in western culture. In Divan literature, we find several examples of this kind of poetry that were written in Arabic, Persian, Greek, and Turkish languages. After announcing the Reorganization Declaration in the last decades of Ottoman Empire, French language has been added to these languages by which Macaronic poems have been written. Hence, there was a great development in the number of languages used in writing macaronic poems in Turkish literature.

It is necessary to poets who read and write macaronic poetry to profess

poetry, literature, and language in addition to their efficiency in the foreign languages and to manage the poetry they will write. In other words, it is not enough to know different languages to write macaronic poems. The famous Persian poet Saadi Shirazi was well known for writing Persian and Arabic macaronic poems. Moreover, although Jalal Aldeen Alroomi, Mulla Kami, Hafiz Shirazi were famous Sufi poets, they managed writing macaronic poetry from Persian to Arabic and from Persian to Turkish. These poems do not have specific or static practical rules.

However, when it comes to macaronic poems, Persian and Turkish poets, which are the most important literary languages, they wrote this type to write courtesy poetry and sometimes the follow the same style of writing.

The paper begins with this detailed abstract. It is followed by a detailed information about the types of poetry in Turkish literature and a detailed analysis of macaronic poems. The paper then introduces a brief history of macaronic poetry in Turkish literature. Finally, the paper introduces some examples of the famous macaronic poems as examples.

Keywords: Macaronic Poetry, Turkish Literature.

ÖZET

Mülemma şiirler, Türk Edebiyatının bilhassa divan edebiyatı dalında örneklerini çokça gördüğümüz bir şiir becerisi ve zevkidir. Bir şiirin dizelerini veya dizelerin bir bölümünü farklı dillerle yazmaya denir. Bu şekilde farklı farklı dillerde yazılmış dizelerin bulunduğu şiire mülemma' şiir veya daha az kullanılan tabiriyle telmi şiir denir. Batı Edebiyatı'nda ise karşılığı makaronik şiirdir. Özellikle divan edebiyatı kategorisinde örneklerine daha çok rastladığımız mülemma şiirler, Divan edebiyatında Arapça, Farsça, Yunanca dillerinin Türkçe ile birlikte kullanıldığı şiirler yazılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde ilan edilen ve Gülhane Hatt-ı Hümayünü de denilen Tanzimat Fermanı'ndan sonra, Mülemma Şiirlerin yazıldığı bu dillere Fransızca da eklenmiştir. Dolayısıyla Türk Edebiyatında kullanılan Mülemma Şiirlerin Dil

havuzu gelişme ve genişleme kaydetmiştir.

Mülemma‘ tarzında şiir söyleyecek veya yazacak olan şairlerin, ilgili yabancı dillere hâkimiyetleri ve yetkinlikleri kadar, ilgili lisanın şiirine ve edebiyatına da vâkıf olmaları, yazacakları mülemma göz önünde bulundurulacak oldukça gereklidir. Yani mülemma şiirleri yazmak için yalnızca diğer lisanları bilmek yeterli değildir. Meşhur Acem Şairi Sa‘dî-i Şîrâzî’nin Farsça-Arapça mülemmaları; yine meşhur mutasavvıflardan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Molla Câmî, Hâfız-ı Şîrâzî’nin Farsça-Arapça ve Farsça-Türkçe mülemma‘ları meşhurdur. Mülemma Şiirlerin belli bir nazım şekli veya uygulanma kuralı yoktur. Fakat bununla beraber mülemma şiirler söz konusu olduğunda en önemli iki edebiyat lisanı olan olan Fars ve Türk Edebiyatı şairleri, söz konusu mülemma şiiri özellikle gazellerde ve yer yer kaside tarzında daha çok yazmışlardır.

Çalışmamıza bu kapsamlı özet ile başlıyoruz. Ardından Türk Edebiyatının şiir çeşitliliği ve bazı türler mevzu bahis edildikten sonra, mülemma şiirler hakkında geniş izahat verilecektir. Ardından Türk Edebiyatının mülemma şiir tarihine bakılacak ve son olarak bazı meşhur mülemma şiirler örnek olarak verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mülemma, Telmi, Makaronik, Şiir, Mülemma Şiirler, Edebiyat, Türk Edebiyatı, Diller, Türkçe, Arapça, Farsça, Duygu ve Hissiyat, Yazılı Edebiyat, Dil Zenginliği, Divan Edebiyatı, Divan.

GİRİŞ

Mülemma şiir ve Tarihi Seyri:

Temelde lügat manası itibariyle mülemma “1. Alaca renkli, renk renk. 2. is. ed. Dizelerinden her biri başka dille yazılmış şiir. 3. mec. Bulaşmış, sıvanmış.” (GÜNCEL TÜRKÇE SÖZLÜK VE YAZIM KILAVUZU MÜLEMMAMA MADDESİ, 2001) manalarına gelmektedir.

“Renk, renk, alacalı. İslâm edebiyatlarında Arapça, Farsça ve Türkçe

karışık dizelerde meydana getirilmiş şiir. Bunu yapmaya telmi', yazılan eserlere de mülemmeât denir." (PALA, 2018: 352-353)

İstilah manası göz önünde bulundurularak mülemma, bilhassa Türk ve Fars Edebiyatında kullanılan, Türkçe, Arapça ve Farsça lisanlarında söylenmiş veya yazılmış olan edebiyat türüdür.

Mülemma şiirler, Türk Edebiyatının bilhassa divan edebiyatı dalında örneklerini çokça gördüğümüz bir şiir becerisi ve zevkidir. Bir şiirin dizelerini veya dizelerin bir bölümünü farklı dillerle yazmaya denir. Bu şekilde farklı farklı dillerde yazılmış dizelerin bulunduğu şiire mülemma' şiir veya daha az kullanılan tabiriyle telmi şiir denir. (RADÛYANÎ, 1949: 108)

Batı Edebiyatı'nda ise karşılığı makaronik şiirdir. Özellikle divan edebiyatı kategorisinde örneklerine daha çok rastladığımız mülemma şiirler, Divan edebiyatında Arapça, Farsça, Yunanca dillerinin Türkçe ile birlikte kullanıldığı şiirler yazılmıştır.

Mülemma şiir yazma veya söyleme işine ise telmi' denmektedir. Dolayısıyla mülemma şiir, telmi' sanatının bir tezahürüdür. Yazılış amaçları bakımından incelendiği takdirde ise, bir şairin farklı dillerde de şiirler yazabildiğini ortaya koymak, ve yaptıkları işi daha sanatlı ve daha yoğun argümanlarla süslemek maksadıyla yazılmış ve zamanla usta şairlerin elinde yücelmiş bir yüksek edebiyat yansımasıdır. (TAHİRÛLMEVLEVÎ, 1973: 106)

Mülemma şiirlerde, yazılmış olan iki mısralık beyitlerden biri Türkçe dilinde yazılmış ise, ikinci mısra muhakkak Arapça veya Farsça yazılmalıdır. Basit bir örnekle:

“Ben mübtelâ-yı hicran benden ırağ cânan

Ve'l-ömrü keyfe mâkân mislü'r-riyâhi râih.”

Görüldüğü üzere, yazılmış olan beyitin ilk mısraı Türkçe iken, ikinci mısraı Arapça'dır. İlerleyen zamanlarda örneklerimizi çoğaltıp detaylandıracağız. Fakat şimdi, mülemma hakkında diğer hususlara değinelim. Her ne kadar bahsi geçen çift dilli yazımdan söz etmiş isek de, nadiren olsa bile üç dilin birden kullanıldığı zengin mülemma şiirlere de rastlanmaktadır.

Mülemma tarzı şiirler, ilk olarak Fars edebiyatında ortaya çıkmış ve za-

manla diğer diller de sirayet etmiştir. Fars edebiyatında ilk yazılış gayesi olarak, Bedii sanatlardan biri mahiyetinde revaç bulmuş ve yayılma alanı elde etmiştir. Bedii sanat gayesi ise, ilgili metni olduğundan daha sanatlı ve ulaşılmaz yapma girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır. (DİLÇİN, 1983: 507)

14. Yüzyılın sonlarına kadar Farsça ile Türkçe'nin hakim olduğu mülemmalar söz konusu olduğu görülmektedir. Fakat ilgili yüzyıldan sonra, Arapça ile Türkçe mülemmaların da sıklıkla kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu yüzyıldan sonra, yalnızca iki dilli mülemmaların yanı sıra, üç dilli (Türkçe, Arapça, Farsça) mülemma şiirler de aynı doğrultuda yaygınlık kazanmıştır.

Mülemma şiirlerin tarihi seyrine gelecek olursak, ilk olarak Fars Edebiyatında ortaya çıktığından bahsetmiştik. Daha net ifadeyle ilk mülemma şiir, 10. yüzyılın ilk yarısında Şehîd-i Belhî tarafından yazılmıştır. Yine 10. yüzyılın ikinci yarısında ise Ebû Ca'fer Endâdî tarafından yazılan mülemma şiirlere rastlanmaktadır. Fakat tabi ki bu durum, mülemma adı altında yapılan ilk şiir derlemeleridir. Nitekim hepsinden önce çok nadiren de olsa, Arap ve Fars edebiyatlarında, her iki lisan adı altında yapılan basit ve net olmayan mülemmaların da olduğu bilinmektedir.

İşte bu mülemma adı altında yazılan şiirler ilk nüvelerini vermeden önce de yazılan bazı basit girişimlere *mülemma* yerine “zü'l-lisâneyn, zûlisâneyn, zü'l-beyâneyn” denmekte idi. Örneğin 9. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Ebû Nüvas, yazmış olduğu Arapça şiirlerinin bazılarında Farsça şiirler veya Arapça şiirlerine aldığı bazı Farsça kelimelere de yer vermek suretiyle, mülemmaların ilk tohumlarını atmıştır. Yine verilen örnekten hareketle Ebu Nüvas'ın bu tarz şiirlerine, Ebû Nüvâs'ın Fârisiyyât'ı adı verilmiştir. (AKALIN, 1984: 193)

İslam'ın Emevi hilafetinden sonraki hilafeti olan Abbasiler döneminde, yine Arap şairler tarafından şiirlerinde Farsça sözcükler, tabirler ve zaman zaman Farsça dizelerde rastlanmaktadır. Büyük Arap Bilgini olan Câhiz, bu tarza ve üsluba “sözü nefis ve güzel hale getirme” manasında *telemmu* kavramını kullanmıştır. Bu şekilde tabir ve tarif etmiştir.

Örneğin ilgili dönemde, Arap şairi Umânî, Halife Harun Reşid'i övdüğü şiirlerinde mülemma sanatını icra etmiştir. Yine başka bir açıdan, Fars

Edebiyatında zü'l-lisaneyn şiirler kaleme alan şairler arasında, Netanzî ile Ebü'l-Fazl Hasan b. Ali el-Bahrevî ve Gadâir-i Râzî başta olmak üzere pek çok şairin imzası vardır. Bu isimler ardından gelen ve şiire ve edebiyata meraklı edipler, bu akımın öncüleri olmuşlardır. Bahsi geçen üstadların en önemlileri arasında Abdülvâsi-i Cebelî, Hâkânî-yi Şîrvânî, Sa'dî-i Şîrâzî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Hâfız-ı Şîrâzî vardır. Her biri ayrı ayrı incelelikte ve ustalıkla şiirler kaleme almışlar ve mülemma tarzını şiirlerine nakış nakış işlemişlerdir. (HALEF, 1989: 101) Muharriklerinden aldıkları tahrikle, yepyeni bir telmi sanatı icra etmişlerdir.

15. yüzyılın, mülemma şiir söz konusu olduğunda önemli bir yeri vardır. Bu önem, Ni'metullâh-ı Velî isimli şairin, mülemma şiirlere, Türkçe dilini de katmasıyla söz konusu olmuştur. Henüz bu yüzyıla kadar, müstakil bazı ufak tefek çalışmalar dışında, mülemma yalnızca Arapça ve Farsça arasında yapılırken, artık bu dillere Türkçe de katılmıştır.

Yine aynı dönemde Kâsım-ı Envâr ile Abdurrahman-ı Câmî de mülemmanın icracıları olmuşlardır. Ardından gelen 16. yüzyılda ise Şerîf-i Tebrîzî, Arapça, Farsça ve Türkçe mülemmaları ile tanınırken, Türk Divan Edebiyatının tartışmasız en güçlü ve en önemli divan şairlerinden olan Fuzuli, mülemma tarzını zirveye çıkarmıştır. Bu türün en önemli şairlerinden olan Fuzuli ile beraber, artık mülemma şiirler kaleme almak, her şairin hedefi haline gelmiştir. (SARAÇ, 2001: 268)

17. yüzyıla geldiğinde, Feyzi Kaşani başta olmak üzere, ardından gelecek olan Abdulvehhap Neşat, Mirza Habip (Horasani) ve Mirza Kaçar gibi şiir üstadları, mülemma tarzında oldukça ciddi çalışmalar yapmışlar ve oldukça etkili şiirler kaleme almışlardır. Yine esasında Farsça şiirler kaleme alan Türk Şairleri, zaman zaman kendilerini tutumayarak, Farsça şiirlerine ana dilleri olan Türkçe'yi de eklemek suretiyle, mülemma şiirleri ortaya koymuşlardır. (TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ, 1976: 467)

Tüm bunları yanı sıra, Arapça, Farsça ve Türkçe arasında dönüp dolaşan mülemma şiir algısı, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ölmüş olan Edîbü'l-memâlik namındaki Ferâhânî isimli şair ile yıkılmıştır.

Ölümü 1917'ye tarihlenen Ferâhânî, mülemma tarihinde ilk defa bir başka

dil eklemiştir. Bir Batı dili olan Fransızca'yı, şiirlerine eklemek suretiyle ilk kez mülemma'yı üçlü Dil yapısından çıkarıp, batı dillerinden biri olan Fransızca ile dörtlü lisan şiirlerine kapı aralamıştır. Yine aynı yıllarda, İrec Mirza isimli şair, şiirlerinde Fransızca Sözcük, terkip mısralara yer vermiştir. Aynı minvalde Hindîstan şairlerinden biri olan Feyzî-i Hindî, Hintçe, Farsça ve Türkçe dilleriyle kaleme aldığı mülemmaları sayesinde, mülemmanın lisan havuzunu genişletmiştir. Kendisiyle birlikte, mülemma şiirlere bundan sonra artık Hintçe de eklenmiştir.

Türk Edebiyatında ise son yüzyıllarda en güzel mülemma örneklerine Büyük Türk Şairi ve Devlet Adamı olan Ahmet Cevdet Paşa'da rastlamaktayız. Örneğin:

“O şehsüvâra ki sertâc ola bu Avrupa saç
Sezâ be-gîred eger ez diyâr-ı Mısır harâc”

Bu matla' ile başlayan gazelinde olduğu gibi daha bunun gibi nice şiirinde mülemma örneklerinin en güzellerine rastlamaktayız.

Son olarak mülemma hakkında şu bilgiyi de vermek, tarafımızca lüzum görülmüştür. İktibas olmamak şartıyla, aynı mısraın bir yarısını bir dilde, diğer yarısını bir dilde yazmak, her ne kadar şekil şartlarına uysa da, bazı lügatçı ve edipler tarafından mülemma sayılmamıştır. Mülemmanın asıl gayesi, aynı beytin bir mısraını bir dilde; diğer mısraını başka dilde yazmak şeklindedir. Dil farklılığı aynı mısradaki olmamalı, bir diğer mısradaki ortaya çıkmalıdır.

Mülemma' tarzında şiir söyleyecek veya yazacak olan şairlerin, ilgili yabancı dillere hâkimiyetleri ve yetkinlikleri kadar, ilgili lisanın şiirine ve edebiyatına da vâkıf olmaları, yazacakları mülemma göz önünde bulundurulacak oldukça gereklidir. Yani mülemma şiirleri yazmak için yalnızca diğer lisansları bilmek yeterli değildir.

Meşhur Acem Şairi Sa'dî-i Şîrâzî'nin Farsça-Arapça mülemmaları; yine meşhur mutasavvıflardan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Molla Câmî, Hâfız-ı Şîrâzî'nin Farsça-Arapça ve Farsça-Türkçe mülemma'ları meşhurdur. Mülemma şiirlerin belli bir nazım şekli veya uygulanma kuralı yoktur. Fakat bu-

nunla beraber mülemma şiirler söz konusu olduğunda en önemli iki edebiyat lisanı olan olan Fars ve Türk Edebiyatı şairleri, söz konusu mülemma şiiri özellikle gazellerde ve yer yer kaside tarzında daha çok yazmışlardır.

Tanzimat Fermanı'ından sonra Türk Edebiyatı'nda her ne kadar Türkçe ve Fransızca'nın kullanıldığı mülemmalar olsa da, bunlar birkaç basit ve küçük fantaziden ibaret kalmış ve yayılma ve şöhret alanı bulamamıştır. (KURTULUŞ, 2020: 538)

Bazı Mülemma Şiir Örnekleri:

Çalışmamızın bu kısmında, 8 adet mülemma şiirden hareketle, telmi sanatının nasıl icra edildiğini, örneklerden hareketle inceleyeceğiz. Mevzubahis mülemma şiirin en önemli temsilcilerinden biri olan şair ve mutasavvıf büyük düşünür Mevlana Celaleddin Rumi hazretlerine ait olan bir şiirle başlayalım:

«Dânî ki men zi-âlem yalgız seni severmin
Ger der berem ne-yâyî ender-gamet ölermin
Rûz'ı nişeşe-hâhem yalguz senin katında
Men hem tiyiş bilirmin, men hem çakır içermi»
MEVLANA CELALEDDİN RUMÎ, 2015: 235)

Hazreti Mevlana, yazmış olduğu bu şiirinde, görüldüğü üzere zaman zaman Farsça ve yer yer Çağatayca kelimeler kullanmak suretiyle, öz itibariyle Türkçe fakat genel itibariyle Lisân-ı selase bir örnek vermiştir. Bahsi geçen şiirin, bazı lügatçılar tarafından mülemma kabul edilmediğini belirtmek isteriz.

Nitekim örnek olarak bu şiiri seçmemizin yegane sebebi budur. Dikkat edilecek olursa her mısra kendi içinde karışık dille yazılmıştır. Oysa çoğu lügatçiye göre mülemma şiir, mısradan mısraya dilin değişmesi üzerine yapılmalıdır. Fakat tabi bazı dilciler, örnekte görüldüğü üzere aynı mısrada karışık dillerin kullanılmasını da mülemma şiir kategorisinde değerlendirmişlerdir.

Yine Hazreti Mevlana Celaleddin Rûmî'ye ait olan bir başka şiiri, bahsi geçen lügatçıların da mülemma olarak kabul edeceği bir üslupla yazmış olduğundan dolayı örnek olarak vermek istiyoruz:

“1-*Māhešt ne-mi-dānem hurşid ruhet yā ne*
2-*Bu ayrılık odına nice cigerüm yana*
1-*Mürdem zi-fırāk-ı tū merdüm ki heme dāned*
2-*Işık odı nihān olmaz yanar düşecek cāna*
1-*Sevdā-yı ruh-ı Leylî şod hāśıl-ı mā haylî*
2-*Mecnūn bigi vāveylî oldum gene dīvāne*
1-*Şad tır zened ber-dil ān Türk-i kemān-ebrū*
2-*Fitnelü elā gözler çün uyħudan uyana*
1-*Ey şāh Şücāü'd-dīn Şemsü'l-Ĥāk-ı Tebrizî*
2-*Rahmetden eger n'ola bir katre bize tama*”
(GÖNENSAY, 1926: 136-137)

Mısralarını 1 ve 2 şeklinde numaralandırmak suretiyle vermiş olduğumuz Mevlana şiirinde görüldüğü üzere, 1. mısralar Farsça iken; 2. mısralar Türkçe'dir. Dolayısıyla tüm lügatçılara göre, bu şiir tam bir telmi sanatıyla icra edilmiş bir mülemma şiirdir. Malum olduğu üzere Mevlana, asıl itibariyle Farsça konuşulan Rum diyarından şimdiki Türkiye topraklarındaki Konya vilâyetinde ömrünün çoğunu geçirmiştir.

Dolayısıyla anadili itibariyle Farsça, bulunduğu ve ömrünü geçirdiği yer itibariyle Türkçe bilmektedir. Her iki dile de olan hâkimiyeti, mülemma tarzında yazılmış olan şiirlerin en güzel örneklerini sunmasına vesile olmuştur.

16. yüzyıl Osmanlı devrinde yetişmiş bir şair olan Handânî, ki asıl ismi Halil'dir, yazmış olduğu Farsça şiirleriyle ön plana çıkmaktadır. Nitekim bir şiirinde büyük şair şunları ifade etmektedir:

“*Ender evrāk u der-dil-i âfāk*
Leyse fi'd-dâri gayruhu deyyâr”
(*Varaklarda ve ufukların içinde, Evde O'ndan başka kimse yoktur.*)
“*kıl u ahmakān hemān gūyend*

Leyse fi'd-dâri gayruhu deyyâr"

(Akıllı da ahmaklar da söylerler :Evde O'ndan başka kimse yoktur.)

DEĞİRMENÇAY, 2018: 182-183)

Türkçe karşılıklarını da vermiş olduğumuz bu iki beyitlik şiirinde Handânî, mülemma şiirlerin en güzel örneklerinden birini vermiştir. Nitekim alıntı yapmış olduğumuz beyitlerin ilk mısraları Farsça iken; ikinci mısraları Arapça'dır. Bu şiir de, Türk bir şairin, Türkçe kullanmadan yazmış olduğu mülemma şiirlere bir örnektir. Derin manaları ihtiva eden şiir, büyük bir edebi üslupla yazılmıştır.

Yine başka bir örnekte, mevlevî şairlerden biri olan, son dönem ediplerden Mutasavvîf ve Şair Tahir-ül-Mevlevî namıyla bilinen Tahir OLGUN, yazmış olduğu bir şiirinde şunları ifade etmektedir:

“Hicrânın ile sîne, elem perverdi

Dil, muhtazir-i muztaribe benzerdi

Ey ruh-i revân, avdetin etdi ihyâ

Hoş âmedî vü hâyât-i nev âverdi"

(OLGUN, 2021: 158)

Burada Tahir OLGUN, dört mısralık derin bir şiir sunmuştur. Bu mısraların ilk 3 tanesi Türkçe iken; son mısraı tertemiz bir Farsça'dır. Bu vesileyle Tahir-ül-Mevlevî'nin, Türk Edebiyatında mülemma şiir dalında en güzel örneklerinden birini verdiği görülmektedir.

Mülemma şiirleri, yalnızca divan şairleri veya aruz vezniyle hemhal olmuş şairlerin yazdığını söylemek doğru değildir. Nitekim Türklerin milli nazım birimi olan hece ölçüsünü sıklıkla kullanan veya serbest ölçüyü tercih eden şairlerin bazıları da, mülemma şiir örneği vermekten geri durmamıştır. İşte tarifini yaptığımız bu şairlerin başında, Sabahattin ALÎ gelmektedir. Sabahattin ALÎ, bütün şiirlerini derlediği eserinde şu mülemma şiirini de esere ilave etmiştir:

"Ey hâme biraz fazla yoruldum ama gel de

Medheyleyim kendimizi biz bu gazelde

Bir böyle hüner gayert ü ikdam ile olmaz

*Câm-ı hüneri içmelidir bezm-i ezelde
Biz şimdi küçük bir çocuğuz âciziz ammâ
Çok mertebe var kîse-i memlû-yi emelde
Hayran olacak haşmet-i elfâzıma Nefî
Molyer öpecek deşîmi vâdı-i hezelde
Epsem duracak aşk nevasında Fuzûlî
Yâdım kalacak levha-i ezhân-ı milelde
Eşkâlimi bilmek dileyen şöylece bilsün
Cânânesi aklında ve mey kâsesi elde
İn şair-i gevher sühan û âşık-ı lâleşt
Yek derbeder-i delir ki müştââk-ı visâlet»
(ALÎ, 2013: 52)*

Son dönem Türk Şair ve yazarlarından biri olan Sabahattin ALÎ'nin bu şiiri gazel türüdür. FAHRIYYE ismini verdiği bu gazelinin son beyit hariç hepsi Türkçe'dir. Fakat son beyitte Farsça dilini kullanmıştır. Altı çizili olarak verdiğimiz şiirin, mülemma şiirlere bir örnek olduğunu belirtmek isteriz. Bu şiiri diğer alıntılardan farklı kılan şey ise, şüphesiz, yalnızca son beytin farklı dilde yazılmış olmasıdır. O halde diyebiliriz ki, tüm beyitler içinde yalnızca bir beyit yabancı dilde yazılmış olsa da, o şiir, bir mülemma şiiridir.

Yine bir başka Türk Şair olan İbn-i Kemâl'e ait olan bir şiirin bir beytinde, mülemma şiir örneklerinden birini görmekteyiz:

*“Bir köhne köprüdür bu cihân kim gelen geçer
B-il-emni ve s-selameti ic'al ubûrena”*

(“Ya Rabbi dünya köprüsünden geçişimizi güvenli ve selametli kıl”)
(KÜRKÇÜOĞLU, 1994: 158)

Burada günümüz Türkçesiyle de aktarmış olduğumuz bir beyitlik şiirin ilk mısraının Türkçe; ikinci mısraının ise Arapça olduğu görülmektedir.

Arapça, Farsça ve Türkçe dilleriyle kaleme alınmış olan mülemma şiirlerin yanısıra, özellikle Tanzimat'tan sonra Batı dilleri başta olmak üzere

sair dillerin de bu işe katıldığı görülmektedir. Tanzimat dönemi büyük şair ve yazarlarından biri olan Recaizade Mahmud Ekrem'in bir şiirinde, Türkçe ile beraber, Fransızca ve Ermenice dillerini de görmekteyiz. Örnek olarak:

*“Lücce-i nâz ü ‘işveden iki ond
Bî-bedel bî-bahâ бүрүн e билонд”*
(SOYSAL, 1998: 92-93)

Bahsedildiği üzere şiirin bu beyti, Türkçe ile beraber, Fransızca ve Ermenice ifadelerin de olduğu bir mülemma şiirdir.

Son olarak, Rıdvan UNAR'a ait olan bir şiirin, bahsi geçmeyen bambaşka bir dilde yazıldığı görülmektedir:

“Bu beyti fikrinizde iyice tutun:
Die Soldaten schwenken ihre Hutten.
Hava olmaz ise yağmurlu bilen
Die Kinder immer im Garpten spielen
Muallimler çalışırsa bir az,
Die Schülern Lernen in der Schule etwas
Eğer onlar da verirlerse izin,
So verlieren sie alles was sie wissen
Bahar oldu kümesler doldu gene
Frühmorgens krahnen aile Hanne
Dedim alnında niçin çıktı Korhen?
Buyurdu: Keine Rosen ohne Dornen.
Yolunda harcarım lazımsa herne
Die Madcheandlerin idi habe gerne
Hava insanı ekmek gibi besler.
Die Lutj ist beste Nahrung für die Körper.
Sana söylemezem ben şimdi aybın,
Später werde ich alles schreiben
Yapılmıştır evet binlerce beste,

Fakat Lochengrin iſt alle beſte.”

(UNAR, 1973: 42)

Ŗair Rıdvan UNAR, yazmıŖ olduğu bu Ŗiirin ismini bizzat MÜLEMMA koymuŖtur. Ŗiirin ilk mısraları tertemiz bir Türkçe iken; ikinci mısraları tam bir Almanca’dır. Dil çeŖitliliđine dikkat çekmek üzere bu Ŗiiri mevzubahis yaptığımızı hatırlatmak iŖteriz. Türkçe - Almanca mülemma Ŗiirin olduğunu da göz önünde bulundurarak, mülemma sahasının olduğuça geniŖ olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Mülemma Ŗiirler, Türk Edebiyatının bilhassa divan edebiyatı dalında örneklerini çokça gördüğümüz bir Ŗiir becerisi ve zevkidir. Bir Ŗiirin dizelerini veya dizelerin bir bölümünü farklı dillerle yazmaya denir. Bu Ŗekilde farklı farklı dillerde yazılmıŖ dizelerin bulunduğu Ŗiire mülemma’ Ŗiir veya daha az kullanılan tabiriyle telmi Ŗiir denir.

Batı Edebiyatı’nda ise karŖılıđı makaronik Ŗiirdir. Özellikle divan edebiyatı kategorisinde örneklerine daha çok raŖtladığımız mülemma Ŗiirler, Divan edebiyatında Arapça, Farsça, Yunanca dillerinin Türkçe ile birlikte kullanıldığı Ŗiirler yazılmıŖtır. Osmanlı’nın son dönemlerinde ilan edilen ve Gülhane Hatt-ı Hümayünü de denilen Tanzimat Fermanı’nından sonra, Mülemma Ŗiirlerin yazıldığı bu dillere Fransızca da eklenmiŖtir. Dolayısıyla Türk Edebiyatında kullanılan Mülemma Ŗiirlerin Dil havuzu gelişme ve genişleme kaydetmiŖtir.

Mülemma’ tarzında Ŗiir söyleyecek veya yazacak olan Ŗairlerin, ilgili yabancı dillere hâkimiyetleri ve yetkinlikleri kadar, ilgili lisanın Ŗiirine ve edebiyatına da vâkıf olmaları, yazacakları mülemma göz önünde bulundularak olduğuça gereklidir. Yani mülemma Ŗiirleri yazmak için yalnızca diğer lisanları bilmek yeterli değildir.

MeŖhur Acem Ŗairi Sa’dî-i Ŗîrâzî’nin Farsça-Arapça mülommaları; yine meŖhur mutasavvıflardan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Molla Câmî,

Hâfız-ı Şîrâzî'nin Farsça-Arapça ve Farsça-Türkçe mülemma'ları meşhurdur. Mülemma Şiirlerin belli bir nazım şekli veya uygulanma kuralı yoktur. Fakat bununla beraber mülemma şiirler söz konusu olduğunda en önemli iki edebiyat lisanı olan olan Fars ve Türk Edebiyatı şairleri, söz konusu mülemma şiiri özellikle gazellerde ve yer yer kaside tarzında daha çok yazmışlardır.

Çalışmamıza, kapsamlı bir özet ile başladık. Ardından Mülemma şiirler ve tarihi seyri hakkında bilgiler sunduk. Son olarak Türk Edebiyatı başta olmak üzere, birkaç farklı kültürün edebiyatından sa örnekler vermek üzere, birbirinden bağımsız ve tüm çeşitleri ihtiva edecek şekilde 8 farklı şiir örneğinde, mülemma şiirleri inceledik.

KAYNAKÇA

- 1- AKALIN Sami, Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1984.
- 2- ALİ Sabahattin, Bütün Şiirleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- 3- DEĞİRMENÇAY Veyis, Handânî ve Farsça Şiirleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 2018.
- 4- DİLÇİN Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara 1983.
- 5- GÖNENSAY Hamamizade, Türk edebiyatı numuneleri, menşelerden onuncu hicret asrına kadar, (Maarif Vekaleti Neşriyatından), cilt 1, Millî matbaa, İstanbul 1926.
- 6- Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu, *mülemma* maddesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- 7- HALEF Mahmud Yasin, Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî ve Mülemmat Türü (yüksek lisans tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1989.
- 8- KURTULUŞ Rıza, "Mülemma", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansik-

lopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 31. cilt, Ankara 2020.

9- KÜRKÇÜOĞLU Kemal Edip, Tahir-ül-Mevlevi, Edebiyat Lügati (Yayına hazırlayan: Kemal Edip KÜRKÇÜOĞLU), İstanbul 1994.

10- Mevlana Celaleddin Rumi, Mesnevi, Doğan Kitap Yayınevi, İstanbul 2015.

11- OLGUN Tahir, Edebiyat Lügati, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2021.

12- PALA İskender, *Ansiklopedik Divan Şiirleri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018.

13- Râdûyânî, Tercümânü'l-belâğa (neşreden: Ahmed ATEŞ), İstanbul 1949.

14- SARAÇ Yekta, Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat, İstanbul 2001.

15- SOYSAL Orhan, *Edebî San'atlar ve Tanınması*, İstanbul 1998.

16- Tâhirülmevlevî, Edebiyat Lügati, İstanbul 1973.

17- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “Mülemma”, cilt 4 İstanbul 1976.

18- UNAR Rıdvan, *Kubbede Baki Kalan*, Ajanstürk Yayınları, İstanbul 1973.